EDICE *BIBLIA HEBRAICA QUINTA* (BHQ)

ADRIAN SCHENKER

ABSTRAKT

Autor vysvětluje přístup uplatňovaný při vydání Biblia Hebraica Quinta (BHQ) v kontextu předchozích kritických vydání hebrejské bible. Pomocí stručné historické sondy předkládá vývoj práce s biblickým textem, zejména v originálním hebrejském jazyce. Větší pozornost je věnována srovnání kritických vydání hebrejské bible, zvláště Kittelovy práce obsažené v Biblia Hebraica a na ni navazující Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS). Autor obhajuje převzetí biblického textu z Leningradského kodexu a objasňuje širší využití pramenů v kritickém aparátu, který se právě v tomto směru odlišuje od předchozích kritických vydání hebrejské bible.

Klíčová slova

Bible, hebrejská bible, Starý zákon, Biblia Hebraica Quinta, masoretský text, Leningradský kodex, masora magna, masora parva

Koncepce *dějin biblického textu* obsažená v Biblia Hebraica Quinta (BHQ), rozlišuje několik fází, které umožňují čtenáři zařadit různá čtení tam, kam v dějinách textu patří. BHQ předkládá tiberiadský masoretský text (MT) se všemi jeho prvky, dále kritický aparát, textový komentář a úvody ke kritickému vydání jednotlivých biblických knih. Biblický text je převzat z Leningradského kodexu (dále jen *L*). Volba jediného rukopisu namísto sestavování kriticky stanoveného textu není motivována dogmaticky, ale zakládá se na specifických podmínkách dějin textu hebrejské bible. Text L je reprodukován se svou *masora magna* a *parva*. *Masora magna* je přeložena vůbec poprvé jako celek do angličtiny. Kritický *aparát* nabízí některé varianty, vybrané pro svůj textově kritický a interpretační význam. BHQ se snaží u všech biblických knih předložit přístupným způsobem stejnorodý kritický aparát.

U každé varianty jsou citováni všichni textoví svědkové. Varianty jsou publikovány v původním jazyce (hebrejštině, aramejštině, řečtině, syrštině či latině) a jsou charakterizovány nebo zhodnoceny. *Komentář ke kritickému aparátu* pak nabízí podrobnější vysvětlení. Úvody k jednotlivým knihám probírají povahu textových svědků, jejich hodnotu, původ i případné limity.

1. Vydání BHQ v kontextu předchozích a současných vydání Bible

Dějiny tištěných vydání hebrejské bible nebo hebrejského a aramejského Starého zákona sahají prakticky až k vynálezu knihtisku. První knihu, latinskou bibli, vytiskl Gutenberg v roce 1454 nebo 1455. O pouhých třiatřicet let později, roku 1488, vydal Giosuè Salomone Soncino v severní Itálii *editio princeps* celé hebrejské bible.[1] Přitom nesmíme přehlížet, že mnohé pečlivě provedené ručně psané bible v době před vynálezem knihtisku byly vpravdě kritickými vydáními. Masoretské bible byly na svou dobu opravdu vědeckým pokusem o vydání nejlepšího možného textu.

V moderní době od 19. století badatelé zpracovávali kritická vydání klasických děl starověké literatury všech národů. V posledních dvou staletích se podařila řada průlomových kritických vydání. Hebrejský Starý zákon není výjimkou. Vědci jako byli např. A. Geiger (1810–1874) a P. de Lagarde (1827–1891) poskytli nové pohledy na dějiny biblického textu a více propracovali metodologii rozlišování mezi ranými a pozdějšími fázemi textu.

Blíže počátku 20. století pak R. Kittel (1853–1929) v Lipsku a P. Haupt (1858–1926) v Göttingenu a Baltimore začali paralelně pracovat na dvou projektech směřujících k vytvoření moderního kritického vydání. V obou projektech se angažovala řada specialistů. Základním předpokladem pro vznik Kittelovy *Biblia Hebraica* (1906) bylo vydání programového rámce, který stanovoval, co vyžaduje kritické vydání hebrejské bible.[2] P. Haupt ve svém několikasvazkovém díle *The Sacred*

[1] Andrian Schenker. From the First Printed Hebrew, Greek and Latin Bibles to the First Polyglot Bible, the Complutensian Polyglot: 1477–1515. In Magne Saebø (ed.). *The History of Its Interpretation. Sv. 2. Hebrew Bible/Old Testament.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2008, s. 276–291, 281.

[2] Rudolf Kittet. *Über die Notwendigkeit und Möglichkeit einer neuen Ausgabe der hebräischen Bibel.* Leipzig: A. Deichert 1902.

Books of the Old Testament (SBOT)[3] kladl stejný důraz na textově kritický komentář jako na vydání textu samého. Vedle těchto hlavních vydání existovaly i skromnější edice, jimž šlo pouze o přesné vydání masoretského biblického textu. V tomto ohledu máme na mysli dílo S. Isaaca Baera (1825–1897), F. Delitzsche (1813–1890), M. Meira Letterise (1800–1871), C. Davida Ginsburga (1831–1914) a dalších.

Pokud jde o biblický text, Kittelova bible prošla v letech 1929–1937 reedicí, čímž vzniklo nové, zcela revidované třetí vydání, jež připravil sám Kittel ve spolupráci s P. Kahlem (1875–1964). Rozdíl v biblickém textu spočívá v tom, že Kittel pro první a druhé vydání použil Druhou rabínskou benátskou bibli (1524–1525), kdežto pro třetí vydání zvolil *Codex Leningradensis* (*L*).[4] K tomu je třeba malého vysvětlení. Na Kahleho radu Kittel nahradil biblický text Jákoba Ben Chajjima (Benátky, 1524–1525), užitý v prvním a druhém vydání, nejstarším kompletním masoretským rukopisem – tzv. kodexem *Leningradensis*, který byl napsán v roce 1008 nebo 1009 v Egyptě a do Ruska jej přivezl v 19. století Abraham Firkovitsch. V důsledku tohoto rozhodnutí byla do nového třetího vydání přidána *masora parva*.

V videové návaznosti na předchozí Kittelovy bible se v letech 1967–1977 konečně objevilo další vydání nejprve pod záštitou Württembergské biblické společnosti a pak Německé biblické společnosti, pod názvem *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS).[5] Vydání připravili K. Elliger z tübingenské univerzity a W. Rudolph z univerzity v Münsteru. Jak Kittelova bible ve svých třech vydáních a mnoha reprintech, tak BHS byly kritickými příručními vydáními v pravém slova smyslu, kde výraz *„příruční“* označuje vědeckou nebo odborně souhrnnou knihu, slovník nebo lexikon v jediném svazku, na rozdíl od několikasvazkových vydání vhodných pro knihovny.[6] Jak *Biblia Hebraica*, tak *Biblia Hebraica Stuttgartensia* představovaly tedy souhrnná kritická vydání, někdy zvaná *editio critica minor*, v jediném svazku.

M. H. Goshen-Gottstein a jeho nástupce S. Talmon na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě se ujali úkolu připravit *editio critica maior*.

---

3 Paul Haupt. *The Sacred Books of the Old Testament*. Baltimore: The Johns Hopkins Press 1896–1904.

4 Ruská národní knihovna, Sankt Petěrburg, EBP. I B 19a.

5 *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Karl Elliger – Wilhelm Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1977. Od roku 1977 vyšlo pět revidovaných reprintů.

6 U takových vydání se nepředvídá každodenní osobní používání soukromou osobou. Abych uvedl příklad, souhrnný Oxfordský slovník je příručním vydáním velkého Oxfordského slovníku.

Dnes v jejich díle pokračuje Talmonův nástupce Michael Segal.[7] Cílem této edice je vyčerpávající přehled všech dostupných textových svědků. V současné době tým badatelů pod vedením R. S. Hendela pracuje na dalším kritickém příručním vydání pod názvem *Oxfordská bible*. Kromě toho stále vycházejí nová kritická, specificky masoretská textová vydání, mezi jinými připomeňme hebrejské bible vydané M. Breuerem, A. Dotanem a M. Cohenovo chystané vydání *Mikraot Gedoloth „HAKETER“*.[8]

2. Jaké cíle si klade BHQ?

Povahu, cíle a vědomě přijaté limity BHQ podrobně nastiňuje všeobecný úvod.[9] Projekt navazuje na rozsáhlé textově kritické dílo vzešlé z podnětu E. A. Nidy (1914–2011), který je realizoval pro United Bible Societies. Nida připravil vydání Nového zákona, na němž spolupracoval s týmem předních odborníků na novozákonní textovou kritiku, kteří prozkoumali mnoho významných textových variant.[10] Tato pozitivní zkušenost vedla k myšlence udělat něco podobného pro Starý zákon.

Za tím účelem se sešel roku 1969 v německém Arnoldshainu tým odborníků na textovou kritiku, který se pak pravidelně scházel příštích deset let ve Freudenstadtu ve Schwarzwaldu, a to vždy na celý měsíc. Tento tým vědců tvořil výbor projektu *Hebrew Old Testament Text Project* (HOTTP), jehož předsedou byl Nida. Výsledky byly otištěny všechny najednou v předběžné a provizorní zprávě.[11] D. Barthélemy měl na starosti konečné publikování navržených řešení pro přibližně

---

7 Dosud vyšly svazky Izaiáš (1975–1993), Jeremiáš (1997) a Ezechiel (2004). Připravuje se Dvanáct malých proroků.

8 *Mikraot Gedoloth „HAKETER“*. Ramat Gan: Bar Ilan University 1992–2007. Dosud vyšlo deset svazků.

9 Viz *Biblia Hebraica Quinta editione cum apparatu critico novis curis elaborato: General Introduction and Megilloth*. BHQ 18. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2004, s. vii–lxxv.

10 *The Greek New Testament*. Kurt Aland et al. (ed.). Stuttgart: Württemberg Bible Society 1966, po němž následovalo několik novějších vydání. Viz též Bruce M. Metzger. *A Textual Commentary on the Greek New Testament*. 2. vyd. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1994.

11 *Preliminary and Provisional Report on the Hebrew Old Testament Text Project/Compte rendu préliminaire et provisoire sur le travail d'analyse textuelle de l'Ancien Testament hébreu*. 5 sv. New York: United Bible Societies 1973–1980.

pět tisíc variant, jimiž se členové výboru zabývali.[12] Nida, a podobně i vedení United Bible Societies vidělo cíl této práce v tom, že může pomoci nesčetným překladatelům Bible, kteří si většinou nevědí rady, když narazí na problém textově kritického rázu.

Brzy se však ukázalo, že obrovský materiál textově kritického výzkumu by mohl být zpřístupněn ještě více než jako původně zamýšlená pomoc pro překladatele, kdyby se použil za základ nového kritického vydání hebrejské bible. Takový projekt by mohl využít zajímavých nových poznatků na poli textové kritiky, kde výzkum jde rychle kupředu. Tak se zrodila v United Bible Societies myšlenka nového vydání ve světle principů projektu *Hebrew Old Testament Text Project* a Německé biblické společnosti, již vedl (tehdejší) generální sekretář S. Meurer, který v roce 1990 projekt plně podpořil včetně jeho finanční stránky.

Jakými hledisky textové kritiky a dějin textu se řídí práce na BHQ? Vzhledem k tomu, že dějiny textu začínají s existencí textových svědků, existuje raná fáze vývoje biblických spisů, která dějiny textu a textovou kritiku přesahuje, lépe řečeno předchází. Toto období leží mezi počátky biblických spisů a prvním výskytem fyzických textových svědků v podobě rukopisů a v případě hebrejské bible raných překladů. Toto první období leží mimo oblast dějin textu a spadá naopak do oblasti literární kritiky.

Druhá fáze zahrnuje období, které sahá od doby nejstarších svědků, kteří se datují ve výjimečných případech do 4. století př. Kr., jako jsou paralelní neboli synoptické texty mezi knihami Samuelovými – Královskými a Kronik, ale ve většině případů do 3. až 2. století př. Kr., až po předchůdce masoretského textu, často zvaného protomasoretský, který se objevuje mezi rokem 200 př. Kr. a 100 po Kr. Do tohoto období utváření biblických textů patří rukopisy nalezené při pobřeží Mrtvého moře a starý řecký překlad jako nejdůležitější svědkové textu hebrejské bible té doby.

Třetí fáze pak představuje období, jež začíná pevně daným souhláskovým textem, protomasoretským textem, z počátku našeho letopočtu. Jeho svědky jsou jednak svitky od Mrtvého moře a biblické překlady z té doby (Hexapla, aramejský, syrský, latinský), jednak citace v rabínských spisech. Konečně čtvrtou fázi představují úplné

[12] Dominique Barthélemy. *Critique textuelle de l'Ancien Testament*. OBO 50/1–4. Fribourg: Editions universitaires 1982–2005. Připravuje se 5. svazek (Job a Píseň písní) jako posmrtné vydání; měl by vyjít v roce 2013.

masoretské bible vrcholného středověku, jež mají pět podstatných součástí: souhláskový text, přízvuky a samohlásky, znaménka dělící odstavce a masoru.

Záměrem editorů BHQ je umožnit čtenářům jasně vidět rozdíly mezi těmito fázemi a umět zařadit varianty objevující se v Bibli do příslušného období dějin textu. Proto BHQ nikdy neuvádí údaje pocházející z literární kritiky, jež by se týkala první fáze.

U druhé fáze uvádí BHQ veškeré hebrejské (a v případě aramejských částí některých biblických knih i všechny aramejské) textové svědky, leda že se jedná pouze o pravopisné varianty. V tomto případě BHQ rozlišuje mezi textovými a literárními variantami. Textové varianty jsou rozdíly ve dvou nebo více *kopiích* téhož literárního díla, kdežto literární varianty jsou rozdíly ve dvou nebo více *recenzích* či *vydáních* téhož díla. Recenze je přepracovaná podoba původní literární kompozice. Jednotlivé kopie lze mezi sebou bezprostředně porovnávat, což nelze říci o recenzích, neboť u nich se jedná o literární přepracování původního spisu. Je jisté, že mnoho knih a oddílů hebrejských svatých Písem se v době druhé fáze četlo a předávalo ve dvou nebo více recenzích či vydáních. Příkladem mohou být knihy proroků Jeremiáše, Ezechiela a knihy Královské.

Příčiny tohoto překvapivého jevu souvisejí s určitými proudy literárního vývoje, v nichž si některé kruhy přivlastnily právo i v tomto poměrně pozdním stadiu vkládat do biblických spisů nové varianty textu. Jako příklad uveďme specifické samařské varianty jež byly přidány k Tóře v Samařsku pravděpodobně během druhé fáze dějin biblického textu.[13] Jiný příklad se týká tzv. *tiqqune soferim*. Tyto vývojové postupy se prakticky rovnají novému revidovanému vydání biblické knihy a zavazují textovou kritiku, aby rozlišovala mezi vydáními. Vydání se nesmějí směšovat. V BHQ jsou textové varianty uvedeny tak, jak je to obvyklé pro textovou kritiku. Varianty pocházející z různých recenzí se označují jako *literární*, čímž se chce poukázat na jejich odlišnou povahu. Ve třetí fázi BHQ zaznamenává souhláskové varianty ve světle dostupných svědků. Tito svědkové navíc někdy dokládají různé tradice čtení (vokalizace) nebo různé členění kratších i delších úseků textu.

Protože BHQ je příručním kritickým vydáním, nemůže poskytovat aparát masory, ani není možné v ní uvést všechny varianty masoretských rukopisů. BHQ se omezuje na to, že u každé biblické knihy

[13] Např. samařské desáté přikázání.

srovnává tři významné, pečlivě opsané tiberiadské biblické kodexy (Aleppský, Káhirský kodex proroků, Leningradský, z Britského Muzea č. 4445 a jiné autoritativní rukopisy různých biblických knih). Tyto kodexy byly nejen ve své době, ale jsou dodnes považovány za vynikající reprezentanty autentického tiberiadského masoretského textu. Srovnáním tří rukopisů se, doufejme, podaří podat spolehlivý obraz dobrého tiberiadského textu, přičemž všechny jejich vzájemné odchylky budou uvedeny v aparátu.

3. Perspektiva BHQ

BHQ předkládá masoretský text se všemi náležitostmi, dále kritický aparát, textový komentář a úvody ke kritickému vydání jednotlivých biblických knih.

3.1 Biblický text BHQ

BHQ předkládá text Leningradského kodexu (*L*).[14] Tato volba, kterou učinil Kahle pro třetí vydání Kittelovy bible, bývá často kritizována. Toto rozhodnutí v případě BHQ není motivováno dogmaticky, jak se někteří domnívají, ale opírá se o specifické podmínky dějin biblického textu. Mezi nejranější a nejzávažnější svědky patří některé překlady, které neposkytují bezprostřední přístup k výchozímu hebrejskému textu. Dosti často se stává, že řecký překlad je jediným svědkem určité textové varianty. Původní hebrejský (či aramejský) text lze ze starověkého překladu se značnou jistotou rekonstruovat, přesto však moderní filologické rekonstrukce nejsou skutečné verze, dochované v textu starověkých svědků. Zůstávají hypotetické. Nefungují na stejné úrovni jako verze doložené.

Za druhé, hebrejská fonetika ve druhém období dějin textu (4. st. př. Kr. – 1. st. po Kr.) není totožná s masoretskou fonetikou z 9.–12. století po Kr., byť na sebe navazují. Je tedy riskantní vokalizovat rané texty podle pozdější fonetiky. Tyto okolnosti se specificky týkají biblického textu, proto se určování nejstaršího textu Bible liší od vydávání jiných starověkých a středověkých děl.

Samostatný problém představují básnické pasáže Bible. Některé poetické texty, jako Ex 15, Dt 32, Sd 5 a jiné, mají v tiberiadských masoretských rukopisech zvláštní grafické uspořádání. BHQ se snaží zachovat

[14] Viz výše pozn. č. 4.

grafiku *Leningradského kodexu* a v poznámkách uvádět varianty, které se mohou vyskytnout v jiných tiberiadských rukopisech. Žalmy, Přísloví a knihu Job (kromě Job 1–2) prezentuje *L* ve dvou sloupcích na rozdíl od tří v případě prozaických textů. Proroci (v moderním smyslu slova, tj. *něvîʿîm ʿaḥărônîm*), ale i Píseň písní, Pláč, Kazatel a jiné básnické texty, jako Channina píseň v 1Sam 2, jsou v rukopise *L* uváděny ve sloupcích jako prozaické texty. V tomto bodě BHQ nekopíruje grafiku rukopisu *L*, protože poezie má velký význam a její veršové struktuře by měla v očích dnešního čtenáře odpovídat grafická podoba. Proto se editoři biblických knih BHQ musejí rozhodovat, které pasáže považují za básnické. Jestliže některý text pokládají za básnický, rozdělí ho na *bicola* nebo *tricola* podle jeho poetické struktury, i když je v rukopise *L* prezentován jinak. V rámci zvolené struktury však již budou sledovat co nejvěrněji masoretské kladení akcentů, leda že by zjevně protiřečilo básnickému rázu textu. V souladu se zásadou BHQ reprodukovat text *L* v nezměněné podobě, jsou samozřejmě přízvuky tytéž, jaké uvádí rukopis *L*. Grafické rozložení stránky tedy v tomto případě navozuje představu trochu jiné struktury textu než přízvuky samy.

Text *L* je reprodukován i se svou *masora magna* a *parva*. *Masora magna* je v komentářové části přeložena do angličtiny. Je to vůbec poprvé, co moderní kritické vydání hebrejské bible s kritickým vydáním celých dějin textu (tj. nejenom masoretské fáze) obsahuje úplnou *masoru*. Je to, pravda, *masora Leningradského kodexu*, ale v komentáři je umístěna do kontextu jiných *masôrôth*. Pokud čtenář využije tohoto nástroje, může ocenit textově kritickou hodnotu masoretské notace. Jedním z hlavních účelů masoretského komentáře je napomáhat plodnějšímu chápání tohoto důležitého nástroje středověké biblické analýzy.

Kritický aparát nabízí výběr textových variant. Kritérii k výběru jsou: textově kritický význam varianty a jeho možná závažnost pro výklad a překlad. V určitých případech mohou tato kritéria zahrnovat rozsáhlou diskusi v rámci předchozího výzkumu. BHQ se snaží dosáhnout u všech biblických knih jisté stejnorodosti kritického aparátu, co se týče výběru variant a struktury aparátu, bez ohledu na to, kdo zrovna tu kterou knihu připravuje k vydání.[15] Za tímto účelem byly vypracovány podrobné pokyny a kontroluje se, jsou-li dodržovány.

[15] Svazky dosud publikované jsou k dispozici na oficiálních webových stránkách BHQ: <http://www.scholarly-bibles.com>.

U každého případu se citují všichni svědkové. Občas bývá konstatováno, že tato úplnost může aparát zatížit nadbytkem poznámek. Redakční tým BHQ je však přesvědčen, že aparát umožní čtenáři seznámit se přístupnou formou se situací textu a že se tak předejde nesprávným závěrům, k nimž by pomlčení o některých svědcích mohlo vést. Varianty jsou vždy uváděny v tomtéž logickém pořadí, ty nejdůležitější napřed.

Obvykle je naznačeno krátké hodnocení. Tyto hodnotící poznámky, zvané charakterizace, vyvolaly řadu kritických reakcí. Nesnaží se nic vnucovat, pouze informují. Ukazují hlavní důvod, proč editor posoudil určitou variantu právě tak, jak ji posoudil. Čtenář má samozřejmě naprostou svobodu s úsudkem editora nesouhlasit. Ať je hodnocení čtenářů jakékoli, mohou zjistit, proč se redaktor rozhodl právě takto.

U svědků se cituje původní text v příslušném jazyce (hebrejsky, aramejsky, řecky, syrsky, latinsky). Jelikož BHQ je zamýšlena jako příruční vydání, mohou tyto citace v jazycích a abecedách, pro většinu čtenářů možná neznámých, působit snad až snobským dojmem. Jak to odpovídá potřebám běžných uživatelů hebrejské bible, jako jsou studenti, pastoři, rabíni a zainteresovaní odborníci z jiných oborů? I zde redaktoři BHQ nejprve zvážili jiná řešení, jako je překlad všech verzí do angličtiny nebo vynechání některých svědků. Nakonec se zdálo nejlepší zůstat u svědků tak, jak jsou. To je jediný skutečně vědecký přístup. Celkově není těchto citací tolik, aby rušily ty čtenáře, kteří je nedovedou všechny rozluštit.

U těžších případů se v jedné části komentáře uvádějí některá vysvětlení, bez nichž nelze plně docenit textově kritický úsudek a jeho prvky. Úvody k jednotlivým biblickým knihám v BHQ nastiňují povahu textových svědků, jejich hodnotu, jejich limity, bibliografické zdroje, kde je lze nalézt, jejich vztah k dalším svědkům atd.

Tvrdívá se, že praktičtější než vydání s kritickým aparátem dole pod čarou je v mnoha případech synoptická prezentace dvou textů ve dvou sloupcích na téže stránce. To rozhodně platí, zvláště jde-li o dvě recenze nebo edice. Avšak textová situace je velmi často složitá a mnohovrstevná. Pro náš projekt by bylo zapotřebí čtyř sloupců, například pokud jde o paralelní pasáže z knih Samuelových-Královských a Kronik, kde by se vedle masoretského textu musel uvádět starořecký, který se od hebrejského v knihách Samuelových a Královských liší. Stejná situace je v případě Kronik. Tradiční aparát není, připusťme, dokonalým obrazem dějin biblického textu. Ovšem jiné typy aparátu by s sebou nesly

ד.ג.ה אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם
ב ראש פסוק וַיָּעַף וַיָּמֹת: וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ 22
וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
ב.ב וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ: וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא 23
אֶת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל 24
ל.ל הָלוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין
מֶלֶךְ־כְּנָעַן: פ

ל.ג 5 וַתָּשֶׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא
ל.ל.ל 2 לֵאמֹר: בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם
ה.ח 3 בָּרֲכוּ יְהוָה: שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ
ל.ב בנביא רֹזְנִים אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה אֲזַמֵּר
ל 4 לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: יְהוָה בְּצֵאתְךָ
ב מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ
ל.ב רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־עָבִים נָטְפוּ
5 מָיִם: הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה
6 סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־
עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי

[21] בלאט ד חד מל וג חס ותבוא אליו בלאט . ויצו שאול את . ויכו את כנף המעיל אשר . ותבא בלט ותגל :o [22] והנה ב ראש פסוק בסיפר ברק רדף את סיסרא . איש זקן :o [5:2] ברכו יהוה ה וסימנהון בפרע פרעות בישראל . ושל אחריו . מלאכיו גבורי כח . ושל אחריו . ושל אחריו :o

21 גִּרְדֹּם וַיָּעַף σ' (V) S T | ἀπεσκάρισεν ἀνὰ μέσον τῶν γονάτων αὐτῆς καὶ ἐξέψυξεν G (assim-5:27) ✠ • **23** אֱלֹהִים G^{Mss} V | prec κύριος G | ܐܠܗܝܡ S T • **24** הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן S T | ἐξωλέθρευσαν αὐτόν G V (facil-styl) • **5:1** וַתָּשֶׁר G S T | 3 pl G^{Mss} V (facil-gram) • **2** בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת (G) (θ') | ἀπεκαλύφθη ἀποκάλυμμα G^{Mss} | ἐν τῷ ἀνακαλύψασθαι κεφαλάς σ' | V S T (indet) ✠ • בָּרֲכוּ M^{A} M^{L} | בָּרְכוּ M^{C} (err) • **3** אָנֹכִי לַיהוָה G S | ἐγώ εἰμι τῷ κυρίῳ G^{Mss} (interp) | *ego sum ego sum quae Domino* V | T (indet) ✠ • אָנֹכִי אָשִׁירָה G^{Mss} | ᾄσομαι G | *canam* V | ܐܫܒܚ S | T (indet) • לַיהוָה אֱלֹהֵי V S T | τῷ θεῷ G • **4** נָטָפוּ V S | ἐξεστάθη G (err-graph) | מכו T (exeg) | ἔσταξεν δρόσους G^{Mss} ✠ • **5** נָזְלוּ V (via √נזל) | ἐσαλεύθησαν G S T ‖ pref נָזְלוּ see G S T ✠ • יְהוָה G V S T | foll 'Ελωεί G^{Mss} ‖ → ✠ • זֶה סִינַי • זֶה סִינַי G^{Mss} σ' V S T | τοῦ θεοῦ Σιναί G* ✠ • **6** אָרְחוֹת[1] V S | βασιλεῖς G (ign-lex) | עדי אורחן T (explic) ✠ • וְהֹלְכֵי V S T | καὶ ἐπορεύθησαν G (via וַיֵּלְכוּ) •

zase jiné problémy, kdyby měly být včleněny do jediné knihy, jako je BHQ. A prezentace v jediném svazku je dlouhodobým cílem BHQ. Druhý doprovodný svazek nabídne čtenářům textově kritické komentáře.

4. Příklad edice BHQ: Sd 4,22–5,6

Pro ilustraci, jak funguje BHQ, uvádíme jednu stránku z nejnovějšího svazku BHQ. Výňatek z knihy Soudců, převzatý z vydání BHQ, je uveden spolu se stručným komentářem.[16]

Debořina píseň je prezentována v grafickém provedení podle *L* (tzv. „cihlová“ struktura). Začíná po liteře *pê*, která označuje otevřenou mezeru mezi dvěma odstavci. Písmena *pê* a *sāmek* pro otevřené a zavřené oddělení perikop nejsou uváděna v *L*, ale BHQ zde navazuje na praxi Kittelových biblí a BHS, které pro větší jasnost definovaly pauzy mezi jednotlivými oddíly pomocí těchto písmen. V BHQ se varianty v dělení perikop uvádějí v aparátu a v úvodu k dané biblické knize stejně jako jiné varianty. Vždyť i ony patří k textu, i když se tento aspekt textové tradice často zanedbává. Tři poznámky náležející k *masora magna* (4,21; 4,22; 5,2) jsou umístěny pod biblickým textem. Přeloženy jsou na s. 29* v komentářové části *masora magna*. Co se týče *masora parva*, čteme na s. 18* komentář týkající se masoretské poznámky k verši 5,4, která signalizuje dvojí výskyt slova *nāṭāpû*: „Mp se liší od textu M^L (= *L*), v němž se toto lemma vyskytuje třikrát (Sd 5,4; Ž 68,9; Pís 5,5).“ To je ukázka protikladu mezi textem *L* a jeho *masorou*. Komentář výslovně upozorňuje čtenáře na to, že masoretské poznámky mohou být relativně nezávislé na rukopisu, k němuž jsou připojeny. Komentář zde tedy osvětluje textový problém týkající se *masory*.

Co se týče aparátu, nachází se tu patnáct variant k deseti veršům obtížného textu. Z těchto patnácti variantních verzí jich sedm (4,21; 5,2.3.4.5; dvě lemmata ve v. 6) potřebovalo podrobnější vysvětlení v rámci komentáře na s. 53*–55*. Patnáct lemmat je citováno řecky, dvě syrsky, dvě latinsky, jedno aramejsky. Je uvedeno čtrnáct charakterizací, přičemž některé verze hodnoceny nejsou. Redaktorům je ponechána volnost charakterizaci vynechat, jestliže se domnívají, že ji nelze podat, nebo ji prostě považují za příliš nejistou.

Pokud jde o Sd 5,5 (první lemma), redaktor N. Fernández Marcos dává přednost variantě, která se liší od MT jen samohláskami:

[16] Natalio Fernández Marcos. *BHQ 7*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2011, s. 14.

nāzollû (nip'al) místo *nāzĕlû (qal)*. To je právě případ na pomezí exegeze a textové kritiky, protože rozdíly mezi starou řečtinou, syrštinou a targumem na jedné straně a MT a Vulgátou na straně druhé mohou představovat jen rozdílnou interpretaci téhož lemmatu. Lze však stejně dobře tvrdit, že základem verze, kterou nacházíme ve staré řečtině, syrštině a targumu, byla skutečně jiná verze. Když se tedy rozhodujeme mezi oběma možnostmi, netýká se to dvou rozdílných souhláskových variant (souhlásky jsou stejné), nýbrž rozdílných tradic čtení daného slova. V jednom případě je tradice doložena již ve staré řečtině, ve druhém již ve Vulgátě.

Departement für Biblische Studien
Université Fribourg
(soukromá adresa: Rue du Botzet 8, P.O.B. 224)
CH-1705 Fribourg
Švýcarsko
e-mail: adrian.schenker@unifr.ch

ABSTRACT

ADRIAN SCHENKER
The Edition *Biblia Hebraica Quinta* (BHQ)

The paper explains the approach applied for the edition of Biblia Hebraica Quinta (BHQ) in the context of previous critical editions of the Hebrew Bible. A concise historical survey presents the progress of the Biblical scholarship especially in the Hebrew language. It devotes more attention to the comparison of critical editions of the Hebrew Bible, in particular of Kittel's work in the Biblia Hebraica and in the succeeding Biblia Stuttgartensia (BHS). The author justifies the adoption of the text of the *Codex Leningradensis* and clarifies the wider usage of sources in the critical apparatus, which differs in this way from the previous critical editions of the Hebrew Bible.

Key words
Bible, Hebrew Bible, Old Testament, Biblia Hebraica Quinta, Masoretic Text, Codex Leningradensis, Masora magna, Masora parva